ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИДА БОШҚАРИШ ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Тухтамишев Шодимурод Қурбонбоевич

савдо иши кафедраси доценти
Тошкент давлат
иқтисодиёт университети
E-mail: tuxtamishev@mail.ru
ORCID:0009-0000-8968-539X

Аннотация. Мақолада қишлоқ хўжалиги бошқарувида узоқ муддатли комплекс давлат дастурини ишлаб чиқиш ва амалиётга изчиллик билан жорий этилиши тадқиқ этилган, қишлоқ хўжалигини самарали бошқариш механизмлари ўрганилган, иқтисодий-ижтимоий барқарорлигини таъминлашнинг муҳим омили аниқланиб, тегишли хулосал шакллантириб, таклифлар берилган.

Калит сўзлар: қишлоқ хўжалиги, бошқарув, бошқарув усуллари, корхона, инновация, тузилма, дастур, такомиллаштириш, глобаллашув.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

Тухтамышев Шадимурод Курбонбоевич
доцент кафедры торговли
Ташкентский государственный
экономический университет
E-mail: tuxtamishev@mail.ru
ORCID:0009-0000-8968-539X

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы разработки и последовательной реализации долгосрочной комплексной государственной программы управления сельским хозяйством, изучаются механизмы эффективного управления сельским хозяйством, выявляются важные факторы обеспечения экономической и социальной стабильности, формулируются выводы и вносятся соответствующие предложения.

Ключевые слова: сельское хозяйство, менеджмент, методы управления, предприятие, инновация, структура, программа, совершенствование, глобализация.

IMPROVING THE MANAGEMENT SYSTEM IN AGRICULTURE

Tukhtamishev Shodimurod Kurbonboyevich
associate professor
of the department of trade
Tashkent State the University
of Economics
E-mail: tuxtamishev@mail.ru
ORCID:0009-0000-8968-539X

Abstract. The article examines the development and consistent implementation of a long-term comprehensive state program for agricultural management, studies the mechanisms of effective agricultural management, identifies important factors for ensuring economic and social stability, formulates conclusions and makes appropriate proposals.

Keywords: agriculture, management, management methods, enterprise, innovation, structure, program, improvement, globalization.

Кириш

Қишлоқ хўжалигида юқори иқтисодий самарадорликка эришиш, қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ҳажмини тўхтовсиз ошириб бориш ресурслардан оқилона фойдаланиш, ишлаб чиқаришни тўғри ташкил этиш, бошқаришнинг замонавий ва инновацион услубларини кенг жорий этилишига бевосита боғлиқдир. Иқлим ўзгаришлари ҳамда иқтисодиётнинг тобора глобаллашуви таъсирида дунё аҳолисини озиқ-овқатга бўлган эҳтиёжини қондириш масаласи қишлоқ хўжалиги соҳасини бошқариш тизимни тубдан модернизация қилишни талаб этмоқда. Бу эса, қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқариш самарадорлигига эришиш муаммосига комплекс тарзда ёндашиш, жумладан самарали бошқарув тизимларини соҳага кенгроқ жорий этиш зарурлиятини келтириб чиқармоқда.

Мамлакатимиз қишлоқ хўжалигини бошқариш тизимини такомиллаштириш бўйича кенг қамровли ислоҳотлар амалга ошириб келинмоқда. Лекин шунга қарамасдан ушбу йўналишда бир қатор муаммолар мавжуд, жумладан, қишлоқ хўжалигида узоқ муддатли истиқболли аграр сиёсат ишлаб чиқилмаганлиги сабабли айрим соҳа ва тармоқларни барқарор ривожлантиришнинг аниқ йўналишлари белгиланмаганлиги; юзага келаётган муаммоларни қисқа муддатда ижобий ҳал қилиш ва тезкор қарорлар қабул қилишда тегишли ваколатли органларнинг самарали уйғунлашган мувофиқлаштирувчи роли ва ташаббускорлиги мавжуд эмаслиги; соҳада горизонтал ва вертикал бошқарув тузилмалари томонидан амалдаги мавжуд ахборотларни йиғиш, умумлаштириш, таҳлил қилиш ва баҳо бериш механизмининг тўғри йўлга қўйилмаганлиги сабабли мазкур йўналишда кам самарали ишлар амалга оширилмоқда; қишлоқ хўжалиги соҳасини мамлакат, алоҳида ҳудуд ва туман даражасида хўжалик субъектлари фаолиятини мувофиқлаштириш, уларга ўз вақтида манзилли амалий ёрдамларни кўрсатиш етарли даражада йўлга қўйилмаганлиги ва бошқалар. Шу жиҳатдан қишлоқ хўжалигини бошқариш тизимини такомиллаштириш ва ушбу йўналишда илмий-тадқиқот ишларини олиб бориш ҳозирги кундаги долзарб вазифалардан бири ҳисобланади.

Адабиётлар шарҳи

Қишлоқ хўжалиги бошқарув тузилмасини такомиллаштириш, унда функционал инновацион вазифаларни жорий қилиш асосида соҳа тармоқларини бошқариш, мувофиқлаштириш ва бошқа шу каби долзарб муаммолари бўйича хорижий олимлардан А. Файоль, Ф. Тейлор, К. Стюарт ва бошқаларнинг илмий ишларида ўз ифодасини топган [1].

Шунингдек мамлакат иқтисодчи олимлари Ў. Умурзаков, Т. Фармонов, У. Нигматжонов, Қ. Чориев, Н .Хушматов ва бошқалар ўз илмий ишларида қишлоқ хўжалигида бошқаришнинг инновацион услубларини жорий этишнинг у ёки бу жиҳатлари бўйича илмий изланишлар олиб баришган [2].

Айниқса, сўнгги икки йил ичида Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М. Мирзиёев ва Ўзбекистон Республикаси Хукумати томонидан қишлоқ хўжалиги соҳасини бошқарув тузилмасини такомиллаштириш, соҳа вазирлиги ва унга боғлиқ идораларда ҳам институционал ислоҳотларни уйғунлашган ҳолда амалга ошириш борасида фармон ва қарорлар қабул қилиниб, улар асосида тизимли ва мақсадли йўл хариталари, дастурлар ва чора тадбирлар тасдиқланди.

Бугунги кунда иқтисодиётнинг барча реал соҳаларида институционал ислоҳотларни изчил амалга ошириш, бошқарувнинг том маънодаги ижрочилик ва мувофиқлаштириш вазифаларига қўшимча равишда инновацион ва функционал вазифаларни ҳам уйғунлашган ҳолда қўшиб олиб бориш долзарб масалалардан бири сифатида юзага чиқмоқда. Ушбу ҳолатлар мавзу доирасида алоҳида илмий тадқиқотларни олиб бориш зарурлигини тақозо этмоқда.

Таҳлил ва натижалар

Жаҳон иқтисодиётида аграр соҳа барқарорлигини таъминлаш асосида аҳолини моддий фаровонлигини ошириш масалалари соҳа ишлаб чиқаришини тубдан замонавий инновацион технологияларни жорий этиш ҳисобига амалга оширилмоқда. Аҳолини озиқ-овқат маҳсулотлари истеъмолида қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари улушининг ортиб бориш тенденцияси кузатилмоқда.

Ҳозирги вақтда қишлоқ хўжалигини самарали бошқариш мураккаб ижтимоий-иқтисодий тизим сифатида қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ва ресурсларини турли бозорлардаги вазиятнинг ўзгаришини доимий равишда ҳисобга олишга асосланган. Янги техника, янги технологиялар, янги бошқарув тизимларини изчил жорий этиш зарурати ташкилотлар ўртасидаги рақобат шароитида меҳнат унумдорлигини ошириш, қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари таннархини пасайтириш муаммоларини ҳал қилиш билан боғлиқ. Буларнинг барчаси агросаноат мажмуасида бошқарув тизимларини ташкил этиш ва фаолият юритишда янгича ёндашувларни жорий этишни тақозо этади.

“Бирлашган миллатлар ташкилотининг прогнозлари бўйича қишлоқ хўжалиги соҳасида келажакда кўпгина муаммолар турганлиги, яъни ер аҳолиси сони 8 миллиардни ташкил этиб, бу кўрсаткич 2050 йилга келиб 9,6 миллиарддан юқори бўлиши ва озиқ-овқатга бўлган талабнинг ошишига олиб келиши мумкин.”

Озиқ-овқат ва қишлоқ хўжалик ташкилоти (FAO)нинг 2018 йилги манъбаларига кўра, қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари дунё аҳолисини озиқлантириш учун етарли бўлишига қарамай, 821 млн аҳоли очарчилик ва тўйиб овқатланмасликдан азият чекиши мумкин. Шу боисдан, ушбу глобал муаммонинг олға сурилганлиги натижасида мамлакатимизда глобал иқлим ўзгариши, аҳолининг қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари билан таъминланганлик даражасини ошириш, янги бошқарув тизимларини жорий қилиш ёки уларни модернизациялаш масалалари муҳим аҳамият касб этади.

Шунингдек 2023 йил 11 сентябрда Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг 2020-2030 йилларга мўлжалланган стратегияси тўғрисида” даги фармони қабул қилинди. Ушбу фармонда “Ҳар бир туманда аграр соҳадаги илм ва инновациялар, янгича ёндашувлар, замонавий агротехник тадбирларни амалга оширишга кўмаклашувчи марказларни ташкил қилиш” мақсади белгилаб берилган.

Умуман олганда назарий жиҳатдан ҳар қандай бошқарув тизими қўйилиши ва ечиши керак бўлган масаладан қатъий назар иккита, яъни бошқарувчи (бошқарув субъекти) ва бошқарилувчи (бошқарув объекти) тизимни бирлашишини билдиради. Мавжуд адабиётларда бошқарувнинг объекти ва субъектининг асосий элементлари ўзаро боғлиқ турли бўлинмалар ва хизматларнинг ҳамкорликдаги фаолияти жамоавий тарзда амалга ошириши лозимлиги келтириб ўтилган.

Бошқарув бошқариш тизимларини, ташкилий шаклларнинг хўжалик механизмини, бошқарув услубларини, бошқарув техника ва технологиясининг назарий ва методологик асосларини ўрганишни талаб этади.

Мутахасисларнинг фикрига кўра, бошқарувнинг мазмуни деганда қарорларни қабул қилиш, ташкил этиш, назорат қилиш, бошқарув объектини белгиланган мақсадга мувофиқ тартибга солиш, ишончли маълумотлар асосида таҳлил қилиш ва умумлаштиришга қаратилган фаолият тушунилади.

Ҳар қандай объектни бошқариш унинг ишлаши ва ривожланиш манфаатларида исталган йўналишларини таъминлашда ўзаро боғлиқ бўлган фаолиятнинг бутун мажмуасини амалга оширишни ўз ичига Ҳозирги кунда қишлоқ хўжалиги замонавий бошқарув тизимларини жорий этиш, маъмурий буйруқбозлик тизимидан воз кечилиши ва юқори турувчи ташкилотларнинг қуйи тизимдаги ташкилотларга таклиф тавсиялар бериш, улар билан ҳамкорликда фаолият олиб бориш, уларни қўллаб-қувватлаш, бошқарувдаги

мавқеини ошириш, янги тизимларни жорий қилишда амалий кўмаклар бериш бошқарувнинг замонавий тизимларини ташкил этади.

Қишлоқ хўжалигида бошқарув жараёнини бир неча технологик даврларга бўлиш мумкин.

Вазиятни таҳлил қилиш ва баҳолаш бу қишлоқ хўжалигининг ҳозирги ҳолати (ҳосилдорлиги, рентабеллиги, ер ҳолати, иқлим шароити) бўйича маълумотлар тўплаш, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг ички ва ташқи бозорлари динамикасини ўрганиш орқали муаммоли ҳудудларни таҳлил қилиш, ресурслар танқислиги, технологик эскириш, табиий офатларни ўз ичига олиши мумкин. Натижада кейинги режалаштириш учун саноатдаги мавжуд вазиятни тўлиқ тушуниш имконини беради.

Мақсадни белгилаш ва режалаштириш ўз ичига стратегик ва тактик мақсадларни шакллантириш (ҳосилдорликни ошириш, экспорт таъминоти, технологияларни жорий этиш), давлат дастурлари ва стратегияларини ишлаб чиқиш, зарурий молиялаштиришни ҳисоблаш, бюджетни шакллантиришни назарда тутади.

Жараёнларни ташкил этиш ҳудудий тузилмалар ишини мувофиқлаштириш, ишчи гуруҳларини тузиш, вазирликлар, ҳудудлар ва хусусий сектор ўртасида ресурсларни тақсимлаш, дастурларни амалга оширишга тайёргарлик кўриш бўйича тадбирларни қамраб олади.

Дастурларни амалга ошириш фермерларни қўллаб-қувватлаш дастурларини (субсидиялар, имтиёзли кредитлар, инфратузилма лойиҳаларини) ишга тушириш, қишлоқ хўжалигига инновацион технологияларни жорий этиш, инфратузилмани (ирригация, қайта ишлаш, транспорт тизимлари) яхшилаш бўйича лойиҳаларни амалга оширишга кумак беради.

Назорат ва мониторинг дастурлар ва мақсадли кўрсаткичларнинг бажарилишини мониторинг қилиш, ажратилган ресурслардан фойдаланишни назорат қилиш, фаолиятни амалга ошириш жараёнида муаммоларни аниқлашга асос бўлади.

Баҳолаш ва мувофиқлаштириш режалаштирилган ва амалдаги натижаларни таққослаш, амалга оширилган чора-тадбирларнинг кучли ва заиф томонларини аниқлаш, жорий стратегия муҳитдан келиб чиққан ҳолда такомиллаштириш ва режаларини тузатиш имконини беради.

Бошқарув усуллари бевосита ижтимоий-иқтисодий муносабатларга таъсир этувчи ишлаб чиқариш усулининг ривожланиши ва жамият ишлаб чиқариш кучлари ўсиши билан ўзгариб боради. Иқтисодиётнинг муваффақиятли ривожланишида бошқарув усулларини тўғри танлаш муҳим аҳамиятга эга. Бошқарув усули-бу, энг аввало мақсадга эришиш йўлидир. Шунинг учун бошқарувнинг мақсади энг мувофиқ усулларни танлашдан иборатдир. Шундай экан “бошқарув усули” биринчи навбатда корхона фаолияти жараёнида ишлатиладиган таъсир кўрсатиши асосий мақсадини акс эттириши керак.

Иқтисодий усулларнинг моҳияти ходимлар ва ишлаб чиқариш жамоасига уларнинг манфаати бўлишини таъминловчи иқтисодий шароитларни яратишдан иборатдир. Бошқарув усуллари тизимида иқтисодий усуллар етакчи ўринни эгаллайди.

Бизнингча, ҳозирги иқтисодиётни глобаллашуви ва соҳада янгича бошқарув тузилмалари шаклланиши шароитида қишлоқ хўжалигини бошқариш тизимни такомиллаштириш, бошқарув функцияларини ривожлантириб боришнинг муҳимлиги қуйидагилардан, яъни:

-янги бошқарув тузилмалар (кластерлар, кооперациялар, уюшмалар ва х.к) фаолиятини самарали ўзаро уйғунликда бошқариш услубларини ишлаб чиқиш ва жорий этиш зарурлиги;

-қишлоқ ҳудудларида инфраструктурани яхшилаш бўйича қишлоқ хўжалигини ривожлантиришга йўналтирилган бошқаришнинг янги механизмларни ишлаб чиқиш лозимлиги;

-бозор муносабатларини шаклантиришда давлат аралашувини камайтириш ҳамда бошқаришнинг иқтисодий рағбатлантириш механизмларини такомиллаштириш кераклиги;

-бошқаришда коррупцион ҳолатларни олидини олиш, тизимда инсон факторига боғлиқ бўлган молиявий жараёнларни рақамлаштириш орқали шаффофлигини таъминлашда тўғри ишловчи механизмларни тадбиқ этиш;

-қишлоқ хўжалиги соҳасида иқлим ўзгаришининг салбий оқибатларини олдини олиш озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш мақсадида узоқ муддатли бошқарув стратегияларини ташкил қилиш зарурияти;

-иқтисодиётни глобаллашуви оқибатида қишлоқ хўжалигига ривожланишига таъсир этувчи омилларни бартараф этишда бошқарувнинг замонавий услубларини кенг жорий этиб бориш лозимлиги ва бошқа шу кабилардан иборат.

1-chizma.

Қишлоқ хўжалигида бошқариш тизимини такомиллаштириш масалалари

Қишлоқ хўжалигида бошқариш тизимини такомиллаштириш масалалари

- Янги бошқарув тузилмалар (кластерлар,кооперациялар, уюшмалар ва х.к) фаолиятини самарали ўзаро уйғунликда бошқариш услубларини ишлаб чиқиш ва жорий этиш зарурлиги
- Қишлоқ туманларида инфраструктурани яхшилаш бўйича қишлоқ хўжалигини ривожлантиришга йўналтирилган бошқаришнинг янги механизмларини ишлаб чиқиш лозимлиги
- Бозор муносабатларини шакллантиришда давлат аралашувини камайтириш ҳамда бошқаришнинг иқтисодий рағбатлантириш механизмларини такомиллаштириш кераклиги
- Бошқаришда коррупцион ҳолатларни олидини олиш, тизимда инсон факторига боғлиқ бўлган молиявий жараёнларни рақамлаштириш орқали шаффофлигини таъминлашда тўғри ишловчи механизмларни тадбиқ этиш
- Қишлоқ хўжалиги соҳасида иқлим ўзгаришининг салбий оқибатларини олдини олиш озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш мақсадида узоқ муддатли бошқарув стратегияларини ташкил қилиш зарурияти
- Иқтисодиётни глобаллашуви оқибатида қишлоқ хўжалигини ривожланишига таъсир этувчи омилларни бартараф этишда бошқарувнинг замонавий услубларини кенг жорий этитб бориш лозимлиги ва бошқалар

Хулоса

Хулоса қилиб айтганда, юқоридаги йўналишларда узоқ муддатли комплекс давлат дастурини ишлаб чиқиш ва амалиётга изчиллик билан жорий этилиш, қишлоқ хўжалигини самарали бошқариш механизмларини самарали ишлатиш унинг иқтисодий-ижтимоий барқарорлигини таъминлашнинг муҳим омили бўлиб хизмат қилади.

ISSN: 2181-3965
VOLUME 4

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 23.10.2019 йилдаги ПФ-5853- сон “Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг 2020-2030 йилларга мўлжалланган стратегияси тўғрисида””ги Фармони https://lex.uz/docs/6600413.

2. Ғ.А. Саматов, И.Б. Рустамова, У.А. Шерипбаева. Қишлоқ хўжалиги иқтисодиёти ва менежменти: дарслик. – Т. 2012. – 320 б.

3. Назмутдинов В.Я., Яруллин И.Ф. Управленческая деятельность и менеджмент в системе образования личности. – Казань: ТРИ . «Школа», 2013. – 360 с.

4. https://www.un.org/development/desa/publications/world-population-prospects-the-2017-revision.html

5. https://www.fao.org/news/archive/news-by-date/2018/ru/.